

ІНІЦІАТИВА ПЕТРА НІЩИНСЬКОГО 1860 р. ПРО ЗАСНУВАННЯ В ОДЕСІ ЖУРНАЛУ ГРЕЦЬКОЮ МОВОЮ

Наприкінці 1850-х – на початку 1860-х рр. в Одесі з'явилася низка часописів, що виходили мовами етнічних меншин Російської імперії. Процес їхнього створення, пов'язаний з петривалим періодом «гласності», який мав місце в країні напередодні буржуазних реформ, детально розглянуто у монографії І. С. Гребцової (яка має розділ: «Газетная пресса этнических групп»¹). Ініціатори заснування вищезгаданих часописів мусили подати відповідне прохання до Одеського цензурного комітету (далі – ОЦК) з доданою до нього програмою видання й чекати на дозвіл від Головного управління цензури (далі – ГУЦ).

Проте, навіть під час «гласності», цензура перешкоджала виданням, що мали розділи присвячені політичним новинам. Так, коли видавці єврейського (на ідиші) видання «Гамелец» 11 серпня 1860 р. просили дозволу передруковувати відомості «о состоянии и положении всех народов и о событиях государства вообще» (як зазначали видавці, ці відомості були важливі для іудеїв імперії, «большая часть которых не знает ни одного европейского языка и потому не в состоянии читать газеты»)². ГУЦ 10 вересня 1860 р. повідомило ОЦК, що «рассмотрев... прошение редакторов издаваемой в Одессе газеты «Гамелец» Гг. Цедербаума и Гольденблума, о дозволении помещать в сей газете политические обозрения, заимствуемые из цензурованных журналов, нашло неудобным ходатайствовать о просимом расширении Высочайше утвержденной программы»³. Щодо кожного номера «Гамелец» ОЦК повідомляв ГУЦ про відповідність змісту та програми⁴ й загалом видання цього журналу, так само як і видання російськомовного єврейського журналу «Рассвет» викликало у цензурних органів чимало клопоту⁵.

Обмеження щодо публікації політичних новин стосувалося не лише єврейських видань. 27 березня 1860 р. надвірний радник О. Вальд та «содержатель типографии в Одессе» Л. Нітче⁶ «по желанию большей части немецкой публики, находящейся в Одессе и также большей части немецкого населения Новороссийского края и Бессарабии» прохали дозволу видати в Одесі німецьку «политико-литературную газету «Odessaer Zeitung»⁷. Прохачі подали програму газети: «1. Внутренние известия: а) Высочайшие приказы; б) Хроника замечательнейших происшествий в России. 2. Политические известия. 3. Фельетоны. 4. Статьи литературного содержания, по преимуществу касающиеся науки, искусства, ремесла и мануфактурной деятельности нашего края. 5. Торговый бюллетень. 6. Частные объявления», зазначивши: «Газету предполагается издавать по три раза в неделю, а именно: по понедельникам, средам и пятницам»⁸. Чекаючи відповіді довелося досить довго й педаптичні німці 24 жовтня 1860 р. «находясь в безвестности об участии ... предприятия и чувствуя необходимость решительного указания» просили ОЦК звернутися до міністра через телеграф⁹. 15 жовтня 1860 р. ГУЦ повідомило, що міністерство вирішило «отказать г. г. Вальду и Нитче издавать газету в которую входит политический отдел»¹⁰. О. Вальд і Л. Нітче звернулися з ґрунтовним поясненням важливості та неупкідливості для держави політичного відділу в пропонованій ними газеті. Їх підтримали і чиновники ОЦК, засвідчивши також лояльність та порядність прохачів. Проте, попри всі аргументи, наприкінці 1860 р. міністр повідомив, що не бачить підстав для зміни свого попереднього рішення¹¹. «Лишь в конце 1862 г. от Особого комитета по цензуре было получено разрешение на издание газеты», – зазначає І. С. Гребцова, відмічаючи, що німецькомовна газе-

* Гончарук Тарас Григорович, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, доцент.

та, яку почали від 1863 р. видавати О. Вальд і Л. Нітче знайшла чималу кількість передплатників¹².

12 лютого 1860 р. до ОЦК надійшло розпорядження: «Главное управление цензуры, рассмотрев дело по представлению Одесского цензурного комитета от 17-го июля 1859 г. за № 1084 об испрашиваемом русским подданным болгаринном Григорием Стойковым Раковским дозволении издавать в Одессе литературный вестник на болгарском языке, под названием «Български Древности», 6-го сего февраля определило: дозволить Г. Раковскому основать поименованное периодическое издание по представленной им программе, с тем, чтобы издатель во всей точности следовал сей программе, не дозволяя себе помещать в своем вестнике статей политического содержания». Програма видання додавалася¹³. Вона включала: «1. Древние исторические письменные памятники. 2. Исторические и филологические исследования древней болгарской письменности сравнительно с новою. 3. Исследования болгарской мифологии сравнительно с мифологиею других народов. 4. Древние исторические народные песни и предания. 5. Описание народных праздников, обрядов и обычаев. 6. Описание городов, сел и вообще мест, замечательных в историческом значении»¹⁴.

Нижче вміщені тексти прохання до ОЦК про видання в Одесі часопису грецькою мовою та програма запропонованого видання. Його ініціатором був видатний український композитор Петро Іванович Ніщинський (1832-1896 рр.), який 1856 р. закінчив Афінівський університет зі ступенем магістра, захистивши дисертацію з історії розколів та ересі в російському православ'ї. По поверненні «в 1857 году он поступил преподавателем греческого языка в С.-Петербургскую семинарию, но уже в 1860 г. должен был оставить это место и переселиться в Одессу, так как климат Петербурга оказался слишком тяжелым для здоровья его жены, уроженки Афин». У подальшому П. Ніщинський продовжував підтримувати зв'язок з грецькою культурою: викладав грецьку в навчальних закладах Одеського навчального округу, переклав на українську «Одисею» та «Іліаду» та ін.¹⁵

В проханні до ОЦК П. Ніщинський стверджував, що «в Одессе существуют Журналы и Газеты почти на всех тех языках, которые имеют значительную часть своих представителей в общей массе городского населения». Це було, звичайно, не зовсім так. Адже в місті не існувало часописів польською, молдавською, а, передусім, рідною для П. Ніщинського українською мовою. Більш того, місцева цензура, враховуючи тісні міжнародні зв'язки Одеси, мусила стежити, щоб з-за кордону не потрапляли небажані польські видання, а згодом подібні заходи почали стосуватися і українських видань (наприклад, 24 грудня 1863 р. Міністерство внутрішніх справ повідомило ОЦК, що «по вредному направлению, издаваемой в г. Лемберге на малороссийском языке газеты «Мета», Государь Император повелеть соизволил воспретить эту газету в Империи»¹⁶).

Порівнюючи програму запроповану П. Ніщинським з іншими вищезгаданими програмами, можна помітити деякі її особливості – певну увагу до археології та значне місце інформації пов'язаною із зовнішньою торгівлею. Це відповідало особливостям історії і тодішнього стану грецької громади краю. І. С. Гребцова звернула на те, що «в программе журнала «Меркурий» отсутствовал самый популярный и необходимый для греческих поселенцев раздел – «Политическое обозрение», вбачаючи в його відсутності одну з причин подальшого неуспіху видання серед передплатників (часопис виходив лише 1861 р. після чого припинив своє існування «из-за недостатка средств и подписчиков»¹⁷). Однак, як зазначалося вище, якщо б подібний розділ був включений до програми журналу, центральні цензурні органи не надали б дозволу на його вихід. П. Ніщинський не міг цього не знати. І не лише він, а й видавці інших тодішніх видань (як, наприклад, вищезгаданого болгарського часопису) мусили уникати політичних розділів у їхніх програмах.

Док. № 1.

Одесскому Цензурному Комитету

12 февраля 1860 г.

Его превосходительству

Господину Председателю Одесского Цензурного Комитета, Действительному
Статскому Советнику и Кавалеру Матвею Матвеевичу Могиланскому

Магистра Богословских наук

Афинского Королевского Университета

Петра Нищинского

Пропшение

До настоящего времени в Одессе существуют Журналы и Газеты почти на всех тех языках, которые имеют значительную часть своих представителей в общей массе городского населения, именно на языках: Русском, Французском, Немецком и даже Еврейском; только Греческое население города, составляющее значительное число как собственно городских жителей, так и вообще жителей Новороссийского края, не имеет для себя Журнала на отечественном своем языке. Находя поэтому, что существование в Одессе Журнала на Греческом языке с литературным и коммерческим содержанием удовлетворяло бы во многих отношениях Греческое население города и края вообще, особенно в отношении коммерческом, как значительнейшую часть негоциантов и торговцев в Одессе и Новороссийском крае составляют греки, я честь имею покорнейше просить Ваше Превосходительство исходатайствовать мне позволение на издание в Одессе еженедельного учено-литературного и коммерческого издания на греческом языке под названием «'Ο'Ερμης» (Меркурий), по положенной у сего программе.

Магистр Петр Нищинский.

Одесса 14 Октября

1860 года.

ДАОО. – 8. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 22.

Док. № 2.

Копия

Программа

предполагаемого к изданию в Одессе еженедельного греческого учено-литературного и коммерческого журнала под названием «'Ο'Ερμης» (Меркурий)

I.) Словесность. Стихотворения. Повести и романы оригинальные или переводные. Слова и речи.

II.) Науки и искусства. Историко-статистические описания. Исторические и археологические исследования. Историческая и археологическая критика. Нравы и обычаи разных народов. Известия о важнейших открытиях в области науки и искусства.

III.) Торговля и промышленность. Статьи о торговле, промышленности и сельскохозяйственных занятиях по преимуществу в Новороссийском крае. Торговые и промышленные известия вообще. Цены разным предметам привоза и вывоза. Приход и отход судов и пароходов. Фрахты и денежные курсы и тому подобные предметы, касающиеся интересов торгового населения города (Одессы) и Новороссийского края.

IV.) Библиография и критика замечательнейших вновь выпущенных книг Русских и Иностранных.

V.) Частные объявления.

VI) Фельетон. Заметки «Меркурия». Еженедельные новости, городская хроника и т.п.

Магистр Петр Нищинский

Одесса, 14 октября
1860 года.

Верно: Секретарь Цензурного Комитета
Н. Белый

ДАОО. - Ф. 8. - Оп. 1. - Спр. 26. - Арк. 23.

ПРИМІТКИ:

1. *Гребцова И. С.* Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (вторая треть XIX в.). - Одесса, 2002. - С. 108-130.
2. ДАОО. - Ф. 8. - Оп. 1. - Спр. 26. - Арк. 12.
3. Там само. - Арк. 15.
4. Там само. - Арк. 16, 26, 29, 32, 36, 39, 41.
5. Там само. - Арк. 25.
6. Там само. - Арк. 7.
7. Там само. - Арк. 6.
8. Там само. - Арк. 8.
9. Там само. - Арк. 27.
10. Там само. - Арк. 30.
11. Там само. - Арк. 34-35, 37-38, 45.
12. *Гребцова И. С.* Вказ. праця. - С. 118-119.
13. ДАОО. - Ф. 8. - Оп. 1. - Спр. 26. - Арк. 1.
14. Там само. - Арк. 2.
15. Петр Иванович Нищинский: Некролог // КС. - 1896. - № 4. - (Отд. I). - С. 127-128.
16. ДАОО. - Ф. 8. - Оп. 1. - Спр. 34. - Арк. 2.
17. *Гребцова И. С.* Вказ. праця. - С. 111-112.